

DIALOGISTA TUNNISTAMISTA

JÄRJESTÖKENTÄN KOKEMUKSIA IHMISKAUPAN TUNNISTAMISESTA JA AVUN TARJOAMISESTA

Ihmiskauppa on rikos joka loukkaa yksilön ihmisarvoa ja koskemattomuutta. Ihmiskaupassa on kyse toisen ihmisen kontrolloimisesta ja hyväksikäyttämisestä. Tämä voi tapahtua joko erehdyttämällä, painostamalla tai käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa.

Ihmiskaupan muotoja ovat esimerkiksi työvoiman hyväksikäyttö, kotitaloustöihin painostaminen, prostituutioon painostaminen, muu seksuaalinen hyväksikäyttö, elin- tai kudoskauppa, laiton adoptio, avioliittoon painostaminen, rikolliseen toimintaan painostaminen ja kerjäämiseen painostaminen.

Ihmistä voidaan painostaa monenlaisin kontrolloinnin keinoin. Näitä ovat muun muassa erehdyttäminen, velkaannuttaminen, kiristäminen, fyysinen väkivalta, henkinen väkivalta, hengellinen väkivalta, sosiaalinen eristäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, systemaattinen väärän tiedon antaminen, uhkailu väkivallalla, uhkailu oleskelustatukseen liittyen, uhkailu sosiaalisella häpäisyllä ja uhkailu ihmisen läheisiin liittyen.

Ihmiskaupan muotoja, kontrolloinnin keinoja sekä alisteisesta asemasta kertovia viitteitä on koottu esimerkiksi esitteeseen Ihmiskaupan tunnusmerkkejä.

Ihmiskauppa on maailmanlaajuinen ilmiö. Suomessa tunnistetuissa ihmiskaupan uhreissa on niin suomalaisia kuin turvapaikanhakijoitakin. Myös alaikäiset voivat joutua ihmiskaupan uhreiksi.

Ihmiskauppa on sukupuolittunut ilmiö. Prostituutioon painostamista ja muuta seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan ihmiskaupan tunnistetuista uhreista enemmistö on naisia. Työvoiman hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan tunnistetuissa uhreissa on taas enemmän miehiä kuin naisia.

Suomessa ihmiskaupan uhrien auttamisesta vastaa Joutsenon vastaanotto-keskuksen yhteydessä toimiva Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Kuka tahansa voi soittaa auttamisjärjestelmän numeroon 029 546 3177 kysyäkseen neuvoa tai saadakseen apua itselle tai toiselle.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän puolivuositain julkaisema raportti kertoo viime tietoja auttamisjärjestelmään otettujen asiakkaiden määristä, kansallisuuksista, sukupuolista, iästä sekä ilmi tulleista ihmiskaupan muodoista. Raportit ovat kaikkien ulottuvilla ja ne löytyvät osoitteesta www.migri.fi

Vuoden 2017 lopussa auttamisjärjestelmän asiakkaana oli 243 täysi-ikäistä asiakasta. Asiakkaiden ala-ikäiset lapset mukaan lukien asiakkaita oli 320.

Dialogista tunnistamista -katsauksesta

Katsaus Dialogista tunnistamista. Järjestökentän kokemuksia ihmiskaupan tunnistamisesta ja avun tarjoamisesta on laadittu hankkeen Askelmerkit dialogiseen tunnistamiseen aikana. Askelmerkit dialogiseen tunnistamiseen -hanke on toteutettu osana Pro-tukipisteen ihmiskaupan vastaista Iris-työtä vuosina 2016–2017.

Haastatteluaineiston tilannekatsausta varten on kerännyt ja katsauksen on kirjoittanut hankkeessa työskentelevä ihmiskaupan vastaisen työn erikois-asiiantuntija Eva Maria Korsisaari.

Askelmerkit-hankkeen tehtävänä on syventää ymmärrystä ihmiskaupasta. Sen anteina on syntynyt neljä animaatiota ihmiskaupasta, työpajoja haavoittuvassa asemassa oleville sekä mallinnus vastaavien työpajojen järjestämisestä, kooste toimivista yhteistyön muodoista ihmiskaupan tunnistamisesta ja avun tarjoamisesta, tiedonkeruulomake jonka avulla kerrytetään tietoa järjestökentän ja seurakuntien havaitsemasta ihmiskaupasta sekä jo mainittu esite Ihmiskaupan tunnusmerkkejä. Nämä hankkeen annit löytyvät muun muassa Pro-tukipisteen Iris-akatemiasta osoitteesta <https://pro-tukipiste.fi/ihmiskauppa/iris-akademia/> ja ne ovat vapaasti kaikkien käytettävissä esimerkiksi tiedottamisessa ja kouluttamisessa.

Tässä katsauksessa kerrotaan lähinnä järjestökentällä tapahtuvasta ihmiskaupan ensi vaiheen tunnistamisesta sekä avun tarjoamisesta; erityispiirteistä, mahdollisuuksista ja haasteista. Lisäksi katsauksessa kartoitetaan järjestökentän toiveita ja tarpeita tunnistamisen ja auttamisen toimivuuden parantamiseksi sekä selvitetään hedelmällisiä yhteistyön muotoja eri toimijoiden kesken. Selvityksessä keskitytään täysi-ikäisten parissa tehtävään tunnistamiseen ja tukityöhön.

Katsaus perustuu hankkeen aikana kerättyyn haastatteluaineistoon. Olen käynyt henkilökohtaisesti tapaamassa kolmeakymmentäyhtä järjestökentällä työskentelevää ja yhtä seurakunnassa työskentelevää ihmistä, jotka ovat osana työtään tunnistaneet ihmiskauppaa ja muuta hyväksikäyttöä. Lisäksi olen

keskustellut neljän viranomaistahoa edustavan ihmisen kanssa toimivien yhteistyön muotojen kartoittamiseksi. Haastateltujen nimet, heidän edustamansa organisaatiot ja haastatteluajankohdat löytyvät tämän katsauksen lopusta.

Tavoitteena ei ole ollut tehdä systemaattista tai tilastollista kartoitusta järjestökentän kohtaamasta ihmiskaupasta. Sen sijaan tämän selvityksen todistusvoima syntyy siitä, että aineistona olevat kannanotot nousevat asiakastyötä tekevien ihmisten käytännön kokemuksista liittyen ihmiskaupan ilmentymiin, uhrien valintoihin ja rakenteiden toimivuuteen.

Haastateltavat on etsitty avoimien järjestöille ja seurakunnille välitettyjen haastattelukutsujen kautta. Lisäksi olen lähestynyt suoraan sellaisia eri järjestöjen ja seurakuntien työntekijöitä, joiden olen saanut kuulla tehneen ensi vaiheen tunnistamista osana työtään.

Kiitos kaikille haastatteluihin osallistuneille! Teidän ansiostanne on nyt mahdollista valottaa millaisia kokemuksia ja ajatuksia käytännön asiakastyötä ihmiskaupan uhrien parissa tekevillä toimijoilla on ihmiskaupan tunnistamisesta ja avun tarjoamisesta.

Järjestökentällä ja seurakunnissa tapahtuvasta ensi vaiheen tunnistamisesta

Järjestökentän ja seurakuntien ensi vaiheen tunnistamisen erityisyys ja tärkeys. Järjestöt ja seurakunnat havaitsevat ihmiskauppaa osana perustyötään. Järjestökentän ja seurakuntien tarjoamat matalan kynnyksen palvelut ovat maksuttomia ja niiden piiriin voi hakeutua anonyymisti ja luottamuksellisesti. Juuri näiden matalan kynnyksen palveluiden myötä järjestöt ja seurakunnat saavat mahdollisuuden havaita muutoin helposti piiloon jäävää ihmiskauppaa sekä muuta hyväksikäyttöä. Järjestökentän ja seurakuntien tekemä ensi vaiheen tunnistaminen mahdollistaa tärkeällä tavalla Suomessa ihmiskaupan havaitsemisen ja tätä kautta ihmiskaupan varsinaisen tunnistamisen ja uhrien auttamisen.

Ensi vaiheen tunnistamisella tarkoitetaan vaihetta, jossa esimerkiksi järjestön tai seurakunnan työntekijä havaitsee yksin tai työtovereidensa kanssa asiakkaan tarinassa ihmiskauppaan viittaavia piirteitä.

Esitunnistamisella taas viitataan siihen kun ihmistä esitetään tai hänet otetaan ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaaksi.

Varsinainen tunnistaminen taas tarkoittaa sitä, kun esitutkintaviranomainen tai syyttäjä tunnistaa ihmiskaupan uhrin käynnistäessään ihmiskaupparikosta koskevan esitutkinnan, tai maahanmuuttovirasto tunnistaa ihmiskaupan uhrin myöntäessään tälle oleskeluluvan, tai Joutsenon vastaanottokeskus tunnistaa monialaista asiantuntijaryhmää kuultuaan ihmiskaupan uhrin silloin jos esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt olla käynnistämättä esitutkintaa Suomessa, mutta on perusteltua katsoa, että auttamisjärjestelmään otettu

henkilö on joutunut ihmiskaupan uhriksi ulkomailla. Joutsenon vastaanotto-keskus voi tunnistaa ihmiskaupan uhrin myös silloin jos esitutkinnan keskeyttämistä tai päättämistä koskevasta päätöksestä käy ilmi, että henkilön on katsottava joutuneen ihmiskaupparikoksen uhriksi, mutta asiaa ei ole voitu toimittaa syyttäjälle käsiteltäväksi koska asiassa ei voida nostaa syytettä ketään vastaan. Tämä ihmiskaupan varsinaisen tunnistamisen määritelmä on kirjattu lakiin kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta.

Samoin lain mukaan ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmään esitetty henkilö otetaan auttamisjärjestelmään, jos olosuhteiden perusteella arvioidaan, että kyseessä voi olla ihmiskaupparikoksen uhri ja ihminen on auttamistoimien tarpeessa. Kuten tästä katsauksesta käy ilmi, monet haastatellut kuitenkin katsovat, että käytännössä auttamisjärjestelmän asiakkaana pysymisen edellyttää sitä että asiakkaan kohdalla vireillä on poliisitutkinta, jossa asiakkaan tapausta käsitellään ihmiskauppanimikkeellä.

Ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmä ei tee etsivää työtä. Esityksen ihmisen ottamiseksi auttamisjärjestelmän asiakkaaksi voi tehdä viranomaistaho, järjestökentän edustaja, yksityinen tai julkinen palveluntuottaja tai ihminen itse. Vuoden 2017 aikana auttamisjärjestelmään teki eniten ehdotuksia maahanmuuttovirasto. Muita esittäjiä olivat esimerkiksi vastaanottokeskukset, juristit esimerkiksi Pakolaisneuvonta ry:n piiristä, poliisi ja ihmiset itse.

Esitettäessä ihmistä ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmään ei tarvitse olla täyttä varmuutta siitä että kyseessä on ihmiskauppa. Pelkkä epäily riittää yhteyden ottamiseksi ja esityksen tekemiseksi. Auttamisjärjestelmän tehtävänä on ohjata esitysten tekemistä ja ihmiskaupan uhrin tunnistamista.

Järjestöjen toimintaedellytyksiä tulisi parantaa. Järjestöt voivat reagoida nopeasti ja jouhevasti, viranomaisten tapa toimia on usein että selvitämme ja palaamme.

– MIKA LINDÉN, toiminnanjohtaja, Vaasan ensi- ja turvakoti –

Järjestöissä ja seurakunnissa kohdattavat ihmiset. Järjestöt kohtaavat piirissään lähinnä kohderyhmäänsä kuuluvaa asiakaskuntaa. Matalan kynnyksen palveluita eli nimettömiä, asiakkaalle maksuttomia ja helposti saavutettavia palveluita tarjoavissa järjestöissä käy usein erityisen haavoittuvassa asemassa olevia asiakkaita kuten liikkuvaan väestöön kuuluvia, seksi- ja erotiikka-alalla toimivia, päihteiden käyttäjiä, asunnottomia sekä paperittomia. Myös useimmat seurakunnat pitävät ovensa avoimina eri marginaaleissa eläville ihmisille.

Se että kuulet sen tarinan ja olet läsnä on tärkeintä. Kaikki mystiikka tulisi riisua ihmiskaupasta ja tunnistamisen tulisi olla osa ihmisten perustyötä.

– PIIA HUHTAJÄRVI, etsivän työn tekijä, Pro-tukipiste, Tampere –

Järjestökentän ja seurakuntien ensi vaiheen tunnistamisen tapoja. Järjestöjen ja seurakuntien tietoisuuteen nousee ihmisten kokemaa hyväksikäyttöä ja ihmiskauppaa monin eri tavoin. Ensinnäkin joku muu taho kuten esimerkiksi poliisi voi ohjata jo tunnistetun ihmisen järjestön tarjoaman erityisavun piiriin.

Toisinaan taas kyseessä on vertaistunnistaminen, jolloin ystävät tai kollegat tuovat ihmisen keskustelemaan järjestötyöntekijän tai seurakunnan työntekijän kanssa havaittuaan läheisensä tilanteessa hyväksikäyttöön tai ihmiskauppaan viittaavia piirteitä.

Monet järjestöt tekevät myös etsivää työtä eli jalkautuvat eri ympäristöihin joissa haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä on mahdollista tavoittaa.

Kuulemalla tunnistamiseksi kutsutaan asiakastyössä tapahtuvaa dialogia, jonka aikana avustustyöntekijä kuuntelee asiakkaan tarinassa ilmeneviä hyväksikäytöstä ja ihmiskaupasta kertovia viitteitä utelematta tarpeettomasti tai tuomitsematta kuulemaansa. Asiaa viedään eteenpäin asiakkaan tahtomalla tavalla ja asiakkaan tahdissa. Kuulemalla tunnistamisesta kertoo lisää Askelmerkit dialogiseen tunnistamiseen -hankkeen aikana syntynyt animaatio Tunnista ihmiskauppa – rauhoitu kuulemaan.

Kukaan ei tule varaamaan aikaa niin että olen ihmiskaupan uhri. Se lähtee siitä hienovaraisesta kuuntelemisesta. Työntekijän tulee uskaltaa kuulla se asia.

– MERLE HANI, sosiaalityöntekijä, Pro-tukipiste, Helsinki –

Me emme kohtele ihmisiä vain uhreina vaan kohtaamme heidät kokonaisina ja kokonaisvaltaisesti.

– MAIRE HENNO, terveydenhoitaja, Pro-tukipiste, Helsinki –

Haasteita ihmiskaupan ensi vaiheen tunnistamisessa. Haastatteluiden perusteella järjestökentällä työskentelevät toimijat kokevat ihmiskaupan ja muun hyväksikäytön tunnistamisen olevan haasteellista. Ensinnäkin arkaluontoisten aiheiden kuten seksuaalisen hyväksikäytön tai työpaikalla tapahtuvan väkivallan puheeksi ottaminen tuntuu usein vaikealta varsinkin jos asiakkaana on toisesta kulttuuritaustasta tuleva ihminen. Toiseksi työntekijät tuskailevat sen suhteen kuinka havaita asiakaskunnasta ne ketkä tarvitsevat kipeimmin apua. Kolmanneksi liian kova kiire ja liian suuri työtaakka vaivaavat työntekijöitä. Luottamuksellisen asiakassuhteen luominen ja kuulemalla tunnistaminen ovat prosesseja, jotka saattavat viedä viikkoja, kuukausia tai jopa vuosia.

Yksi tärkeä kysymys on osaammeko ja voimmeko auttaa vain rakenteiden vaiko myös kohtaamisten kautta.

– MAIJA KOSKENOJA, ylitarkastaja, Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Helsinki –

Auttamisen polkuja. Järjestökentän ja seurakuntien on mahdollista auttaa hyväksikäytön kohteeksi päätyneitä, ihmiskaupan uhriksi joutunutta asiakasta virallisin tai epävirallisin keinoin. Asiakkaan suostumuksella häntä on mahdollista esittää Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaaksi. Auttamisjärjestelmän asiakkaana ihminen saa mahdollisuuden toimeentulotukeen, ruokaan, majoitukseen, sosiaali- ja terveystalouteen, tulkkauspalveluihin, oikeudelliseen neuvontaan sekä turvallisuuteen liittyviin järjestelyihin.

Auttamistoimien järjestämisestä ihmiskaupan uhrille, jolla ei ole kotikuntalaisia tarkoitettua kotikuntaa Suomessa, vastaa valtion ylläpitämä Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Jos taas ihmisellä on kotikunta Suomessa, auttamisesta vastaa tämä kotikunta. Auttamisjärjestelmä ja uhrin kotikunta voivat järjestää auttamistoimet itse tai ostaa ne julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta.

Tuki järjestetään ihmisen yksilöllisen tuen tarpeen arvioinnin perusteella. Tällöin tulee ottaa huomioon muun muassa ihmisen iästä, turvattomasta asemasta sekä fyysisestä ja psyykkisestä tilasta johtuvat erityistarpeet sekä myös ihmisen itsensä ja auttamistoimia järjestävän henkilöstön turvallisuus.

Auttamisjärjestelmän on mahdollista myöntää suomalaiselle tai Suomessa laillisesti oleskelevalle asiakkaalle 30–90 päivän toipumisaika. Toipumisaikana esitutkintaviranomainen tai syyttäjä eivät saa olla yhteydessä asiakkaaseen ellei tämä anna yhteydenottoon suostumustaan. Myöskään auttamisjärjestelmä ei saa tehdä esitutkintaviranomaisille ilmoitusta asiakkaan ottamisesta sen palveluiden piiriin. Toipumisajan päätyttyä Joutsenon vastaanottokeskuksella on velvollisuus ilmoittaa salassapitosäännösten estämättä poliisille ihmiskaupan uhrista ja päätöksestä, jolla ihminen on otettu auttamisjärjestelmään.

Ihmiselle joilla ei ole laillista oleskeluoikeutta Suomessa auttamisjärjestelmä, poliisi tai rajaviranomainen voivat myöntää harkinta-ajan. Harkinta-ajan minimikesto on 30 päivää ja maksimikesto 6 kuukautta. Harkinta-ajan aikana ihminen on laillisesti Suomessa ja hän voi levätä sekä miettiä rauhassa onko hän valmis tekemään viranomaisten kanssa yhteistyötä häneen kohdistuneen ihmiskaupparikoksen selvittämisessä. Harkinta-ajan saaneen ihmisen tiedot menevät poliisille välittömästi harkinta-ajan alkaessa.

Mikäli asiakas ei halua viedä asiaansa eteenpäin viranomaisavun kautta, järjestöt ja seurakunnat voivat resurssiensa mukaan tarjota terveystalouteen, sosiaalipalveluja tai yhteisöllistä toimintaa. Oikeus maassaoleskeluun on kuitenkin aina viranomaisten takana.

Iris-akatemiasta löytyvä Kohti apua ja oikeuksia -visualisaatio kuvaa niitä kolmea prosessia, jotka saattavat olla ihmiskaupan uhrien kannalta merkityksellisiä: rikosprosessia, oleskeluoikeuteen liittyvää prosessia ja auttamisprosessia.

Tietojen kerryttäminen ihmiskaupasta. Askelmerkit dialogiseen tunnistamiseen -hankkeen eräänä antina on valmistunut tiedonkeruulomake, jonka avulla on mahdollista kerryttää tietoa järjestökentän havaitsemasta ihmiskaupasta. Lomake on tarkoitettu täyttäväksi kun asiakastyössä herää epäily ihmiskaupasta. Lomakkeessa ei kysytä mitään luottamuksellisuuden vaarantavista tiedoista ja sen täyttämiseen kuluu alle viisi minuuttia.

Jos haluat organisaatiosi alkavan kerryttää tietoa kohtaamistanne ihmiskaupparikoksen uhreista Pro-tukipisteen ylläpitämään tietokantaan, löydät jo mainitusta Pro-tukipisteen Iris-akatemiasta linkin jonka kautta voit ilmoittaa organisaatiosi mukaan ja saada pääsyn sähköiseen lomakkeeseen.

Järjestökentällä ja seurakunnissa koettuja haasteita ensi vaiheen tunnistamisen jälkeen

Avun tarjoamista ja saamista vaikeuttavia seikkoja. Järjestökentän työntekijöistä monet valittavat sekä auttamisen polkujen epäselvyyttä että epävarmuutta. Toimijoiden kesken ei ole selkeitä käytäntöjä siitä kenen tulisi huolehtia mistäkin osuudesta auttamisessa. Asiakkaita ohjataan luukulta luukulle ilman että kukaan toimija ottaa kokonaisvaltaista vastuuta heidän auttamisestaan.

Useat haastatellut arvostelevat ihmiskaupan uhreiksi joutuneiden auttamisen olevan liiaksi sidoksissa rikosprosessiin ja siinä valikoituvaan rikosnimikkeeseen. Kuten todettu, Suomen lainsäädännön mukaan ihminen otetaan Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään jos olosuhteiden perusteella arvioidaan, että kyseessä voi olla ihmiskaupparikoksen uhri ja ihminen on auttamistoimien tarpeessa. Järjestökentältä kerättyjen käytännön kokemusten mukaan auttamisjärjestelmän asiakkaana pysyminen edellyttää kuitenkin sitä että käynnissä on poliisitutkinta, jossa asiakkaan tapausta käsitellään ihmiskauppanimikkeellä.

Jos rikosprosessi määrittää sen saako ihminen apua auttamisjärjestelmältä, jäävät monet apua tarvitsevat avun ulkopuolelle ennakoimattomien seikkojen kuten rikosprosessien hitaan tai tehottoman etenemisen vuoksi. Ihminen voi olla ihmiskaupan uhri ja ihmiskaupparikos on voinut tapahtua, vaikka asia ei etenisiäkään rikostutkinnassa. Jos rikos on tapahtunut ulkomailla ei poliisilla ole välttämättä toimivaltaa tutkia sitä. Kyse voi olla myös siitä, että ihmiskaupasta ei ole saatavissa näyttöä koska tekijää ei esimerkiksi tavoiteta. Tällaisissa tilanteissa ihminen voi siis olla tosiasiasa ihmiskaupparikoksen uhri, mutta hän ei saa apua jos auttamisjärjestelmässä olo on kytketty rikostutkinnan vireilläoloon ja rikosnimikkeeseen.

Lisäksi monet toimijat pitävät ongelmallisena Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän vahvaa tiedonantovelvoitetta viranomaisille. Vaikka asiakas päätäisi hänelle myönnetyn harkinta- tai toipumisajan jälkeen ettei hän tahdo jatkaa asiakkuutta auttamisjärjestelmässä, auttamisjärjestelmän velvollisuutena on tästä huolimatta lähettää asiakasta koskevat tiedot esitutkintaviran-

omaisille. Toipumisajan saaneiden tiedot välitetään toipumisajan päätyttyä ja harkinta-ajan saaneiden tiedot välitetään välittömästi harkinta-ajan alkaessa. Useat haastateltavat arvioivat, että ihmisen tietojen päätyminen esitutkinta-viranomaisille saa monet asiakkaat kieltäytymään auttamisjärjestelmän tarjoamasta avusta vaikka he olisivatkin kipeästi avun tarpeessa.

Myös oikeudenkäyntien pitkää kestoja arvostellaan haastatteluissa. Monet toimijat pitivät kohtuuttomana sitä, että ihminen joutuu odottamaan vuosia tapauksensa ratkaisemista. Viisi, kuusi tai jopa seitsemän vuotta kestävä prosessit eivät tunnu uhreista mielekkäiltä tai auttajatahoista suosittelu arvoisilta. Traumaattisten kokemusten kertaaminen oikeudenkäynnin eri vaiheissa uudelleen ja uudelleen hidastaa toipumista ja vaikeuttaa elämän jatkamista.

Haastatteluissa tuli myös ilmi että useat järjestökentällä työskentelevät kaipaavat tunnistamis- ja auttamistyön tueksi lisää turvakoteja ja turvasuntoja. Suomesta puttuu juuri ihmiskaupan uhrien tarpeisiin soveltuvaa majoitusta, sillä järjestöjen ylläpitämät ensi- ja turvakodit on tarkoitettu ennen kaikkea lähisuhdeväkivaltaa ja perheväkivaltaa kohdanneille naisille ja lapsille. Tällainen turvakotimajoitus ei aina sovellu ihmiskaupan uhriksi joutuneille vaikka vapaita paikkoja löytyisikin.

On se ihmiselle shokki kun hänet poistetaan auttamisjärjestelmästä kun selviää ettei poliisi tutkikaan hänen tapaustaan ihmiskauppana. Kaksi tapausta tiedän että näin on käynyt. Ei tämän pitäisi näin mennä.

– ÁRPÁD KOVÁCS, kansainvälisen työn pastori, Oulun seurakuntayhtymä –

Yhteisön arvokkuus määrittyy sen mukaan kuinka se kohtelee heikoimpia. Olisi ihanteellista että auttamisjärjestelmä toimisi auttamisjärjestelmänä ja rikosprosessi kulkisi rikosprosessina eikä auttaminen olisi sidoksissa rikosprosessiin.

– KATARIINA WESTMAN, aluejohtaja, Rikosuhripäivystys, Sisä-Suomen aluetoimisto, Tampere –

Tarvitsemme ihmisoikeusperustaisen näkökulman vakiinnuttamista kaikille tasoille.

– VENLA ROTH, ylitarkastaja, Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Helsinki –

Avun ulottumattomiin jäävät. Haastatteluiden mukaan avun ulkopuolelle jäävät ensinnäkin he joiden rikosprosessit eivät etene tai joiden tapauksen rikosnimikkeeksi tulee jokin muu kuin ihmiskauppa. Nämä ihmiset putoavat toimijoiden käytännön kokemusten mukaan auttamisjärjestelmän tarjoaman avun piiristä. Myös lähtömaahan palautetut turvapaikanhakijat jäävät Suomessa tarjottavan avun ulkopuolelle.

Muutamissa haastatteluissa viitattiin myös siihen, kuinka niin kutsutuissa transit-vastaanottokeskuksissa kohdatut mahdolliset ihmiskaupan uhrit jää-

vät usein tunnistamatta. Transit-vastaanottokeskuksissa asiakkaat viipyvät vain lyhyen aikaa ennen seuraavan sijoituspaikan löytymistä, ja tällöin luottamuksellista suhdetta vastaanottokeskuksen työntekijään ei ole ehkä vielä ennätänyt syntyä. Näin ensi vaiheen tunnistaminen ja avun tarjoaminen jää tekemättä mahdollisista hyväksikäytöstä kertovista viitteistä huolimatta.

Lisäksi eri marginaaleissa elävien kuten vaikkapa päihteidenkäyttäjien piirissä ilmenee hyväksikäyttöä, jota ei mielletä vielä ihmiskaupaksi esimerkiksi marginaaliaseman tuoman stigman vuoksi. Vakavakin väkivalta saatetaan tulkita osaksi alakulttuuria, jolloin siihen tarttuminen edellyttää muutosta asenteissa. On myös ihmisiä, jotka eivät ole minkään järjestön tai viranomais-tahon asiakkaita ja käy paikoissa joissa he voisivat tulla tunnistetuiksi. Heidän kohdallaan vertaistunnistaminen on ainoa avun piiriin pääsyn mahdollisuus.

Suomessa ihmiskauppa nähdään ulkomaalaiskontrolli- ja rikosentorjunta-asiana. Uhrien auttaminen ei ole ensisijaista. Olisiko toisin jos auttamisjärjestelmä olisi sijoitettu sisäministeriön sijaan sosiaali- ja terveystieteiden alaisuuteen?

– NATALIE GERBERT, Voimavarakeskus Monikan johtaja, Monika-Naiset liitto, Helsinki –

Kaikki Nigeriasta kotoisin olevat ihmiskaupan uhreiksi joutuneet eivät saa oleskelulupaa ja se on ihan kamalaa kun heidät sitten lastensa kanssa palautetaan lähtömaahan, vaikkapa Italiaan. Siellä he ovat päätyneet takaisin prostituutioon sillä se on monelle ainoa tapa hankkia elantonsa.

– LISBETH SIEGFRIEDS, sosiaalityöntekijä, Kristiinankaupungin SPR:n vastaanottokeskus –

Täällä pohjoisessa välimatkat ovat pitkiä. Turisteja voivat seurata huumeiden ja seksipalveluiden tarjoajat. Hotelleissa, ravintoloissa ja safareilla työskentelee keikkaluontoisesti niin ulkomaalaisia yrittäjiä kuin ulkomaalaisia työntekijöitäkin, jotka eivät ole perillä suomalaisesta työlainsäädännöstä. Saamelaiten piirissä taas pidetään asiat omana tietona. Kannan huolta siitä riittääkö Lapin harvoilla poliiseilla ja syyttäjillä aikaa ja osaamista pitkäjänteiseen työskentelyyn näissä paikallisissa olosuhteissa. Monet tutkinnat keskeytetään nopeasti ilman että tapauksiin on paneuduttu. Tuntuu että resurssien vähyyys mahdollistaa rikollisuuden.

– PÄIVI ALANNE-KUNNARI, aluejohtaja, Rikosuhripäivystys, Lapin aluetuomioistuin, Rovaniemi –

Avun ulottumattomiin jättyvät. Avun ulottumattomiin jäävien lisäksi on heitä jotka eivät tuo kokemaansa hyväksikäyttöä viranomaisten tietoon. Syitä jättyä virallisen avun ulkopuolelle on useita.

Joillain asiakkailla on kielteisiä kokemuksia viranomaisista. He saattavat pelätä tarinansa kertomisesta juontuvia kielteisiä seuraamuksia itselle tai lähi-

piirille. Esimerkiksi paperittomien kohdalla pelko maasta poistamisesta saattaa estää viranomaisavun hakemisen, vaikka paperiton olisi joutunut vakavankin rikoksen kohteeksi. Seksi- ja erotiikka-alalla työskentelevien kannalta taas merkityksellinen on ulkomaalaislain niin kutsuttu käännytyspykälä. EU:n ulkopuolelta tuleville ihmisille epäily tulojen hankkimisesta seksipalveluita myymällä on peruste evätä heiltä maahan pääsy tai käännyttää heidät. Tämä saattaa olla rakenteellinen este avun hakemiselle vaikka ihminen olisi-kin tullut hyväksikäytetyksi ihmiskaupassa.

Osa kohdatuista ihmisistä taas ei luota viranomaisiin tai usko että viranomaisjärjestelmän piiristä on saatavissa apua. He ovat saattaneet kokea tylyä kohtelua avustustyöntekijöiden tai viranomaisten taholta. Eri yhteisöt saattavat lisäksi kokea loukkaavana valtakulttuurin viranomaisten puuttumisen heidän asioihinsa. Velvoite pitää yhteisön sisäiset asiat yhteisön omana tietona voi päteä niin saamelaisten keskuudessa kuin kiinalaistenkin keskuudessa.

Myös häpeä ja pelko omia vaiheita koskevien uutisten kantautumisesta suvun ja ystävien piiriin saattaa estää avun hakemisen. Monet järjestökentän toimijat kuvaavat kuinka osa ihmisistä tahtoo kertoa hyväksikäyttöä koskevan tarinansa vielä kerran, tai ehkä ensi kertaa, luotettavalle järjestötyöntekijälle kaipaamatta kuitenkaan tämän jälkeen että asiaan puututaan. Ihminen kokee päässeensä jo hyväksikäytön yli tai uskoo ulkopuolisten asiaan sekaantumisen vain vaikeuttavan selviytymistään. Aina ihmiset eivät myöskään itse koe olevansa ihmiskaupan uhreja, vaikka näin Suomen lainsäädännön määritelmien mukaan olisikin.

Järjestökentällä kohdataan myös asiakkaita jotka hyväksikäyttäjää kohtaan tuntemansa kiintymyksen tai kiitollisuudenvelan vuoksi eivät tahdo kertoa kokemuksistaan viranomaisille ja ottaa sitä riskiä että tekijä jäisi kiinni. Hyväksikäyttöä kokenut henkilö saattaa myös pelätä lastensa huostaanottoa eikä tästä syystä hae viranomaisilta apua.

Paperittomilla on haavoittuvaisen asemansa vuoksi suuri riski joutua hyväksikäytetyiksi. Heillä tulisi olla mahdollisuus tehdä rikosilmoitus ilman pelkoa maasta poistamisesta. Palomuurimenettely mahdollistaisi tämän.

– MINNA SEIKKULA, Vapaa liikkuvuus -verkosto, Helsinki –

Kapitalismi on saanut ihmiset viimeisten kahdensadan vuoden aikana uskomaan että me olemme itsekkäitä. Paperittomat ovat tämän systeemin tarpeellinen toinen, se tausta jota vasten me länsimaalaiset voimme pitää yllä kuvitelmaa paremmuudestamme.

– ÁRPÁD KOVÁCS, kansainvälisen työn pastori, Oulun seurakuntayhtymä –

Toiveita ja tarpeita tunnistamisen ja auttamisen tueksi

Tätä tilannekatsausta varten tehdyissä haastatteluissa syvennyttiin myös siihen mitä uusia apuvälineitä tai resursseja asiakastyötä tekevien parissa toivotaan ihmiskaupan tunnistamista ja torjumista tehostamaan. Useat haastatelluista kokivat tarvitsevansa lisää koulutusta ihmiskauppailmiön monista eri muodoista ja auttamisen eri mahdollisuuksista. Lisäksi monet toivoivat entistä tehokkaampaa verkostoitumista muiden toimijoiden kanssa, ja tämän verkostoitumisen myötä asiakkuuksia koskevan yhteistyön vahvistamista ja selkiyttämistä.

Järjestöjen omaan toimintaan liittyen useat työntekijät toivoivat kriisikassaa akuuttia avuntarvetta varten. Myös sukupuolispesifejä tiloja ja palveluja kaivattiin.

Poliisin toimintaan liittyen muutamat haastateltavat kokivat palomuurimenettelyn lisäävän haavoittuvassa asemassa olevien suojaa ja turvaa. Palomuurin avulla esimerkiksi paperittomien olisi mahdollista tehdä rikosilmoitus ilman heille koituvia kielteisiä seuraamuksia kuten maasta poistamista.

Lisäksi suurin osa haastatelluista toivoi ihmiskaupan torjuntaan keskittyvää poliisin erityisyksikköä, joka lisäisi juuri ihmiskauppaa koskevaa asiantuntemusta poliisiin piirissä, nopeuttaisi rikostutkintoja ja lisäisi ihmiskaupasta saatavien tuomioiden määrää.

Ihmiskauppailmiö on sukupuolittunut ilmiö. Ja silti sukupuolisenä tunnistaminen ja tukitoiminta täysin.

– NATALIE GERBERT, Voimavarakeskus Monikan johtaja, Monika-Naiset liitto, Helsinki –

Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa on saatu hyviä tuloksia ihmiskaupan tutkimiseen keskittyvistä poliisin erityisyksiköistä. Niiden myötä poliisin osaaminen karttuu ja saadaan enemmän tapauksia tuomioon saakka.

– KATARIINA WESTMAN, aluejohtaja, Rikosuhripäivystys, Sisä-Suomen aluetuomioisto, Tampere –

Tarvitsemme poliisiin erityisyksikön joka keskittyy vain ihmiskauppataaposten tutkimiseen. Työskentelen muiden maiden tällaisten ryhmien kanssa ja he ovat aina ihan ihmeissään ettei meillä ole tällaista. Ja tällaisen erityisyksikön tulee olla Keskusrikospoliisin alaisuudessa ja operatiivinen yksikkö. On työskenneltävä kadulla. Ainoa tapa hoitaa näitä asioita on se että jalkaudut. Ainoa.

– KENNETH ERIKSSON, rikosylikonstaapeli, Järjestäytyneen rikollisuuden tutkintaryhmä, Helsingin poliisilaitos –

Toimivaa yhteistyötä ihmiskaupan tunnistamisessa ja torjumisessa sekä avun tarjoamisessa

Suomessa järjestöt, seurakunnat ja viranomaiset tekevät paljon yhteistyötä hyvässä hengessä. Askelmerkit-hankkeen eräänä tehtävänä on ollut koota esimerkkejä tällaisesta toimivasta yhteistyöstä eri tahojen välillä. Irisakatemiasta löytyvä dokumentti Toimivaa yhteistyötä ihmiskaupan tunnistamisessa ja avun tarjoamisessa nostaa esiin niin moniammatillista yhteistyötä, järjestöverkostoja, alueellisia verkostoja kuin hankkeita ja tutkimusta jotka edesauttavat ihmiskaupan tunnistamista ja torjumista sekä ihmiskaupan uhrien auttamista.

Viranomaisten toiminnasta erityisesti ennalta estävä poliisitoiminta, työsuojelutarkastajien koulutuskäynnit järjestöissä sekä poliisin mahdollisuudet tulla tekemään esitutkintaa järjestöjen tiloihin nähdään tehokkaina tapoina puuttua hyväksikäyttöön ja tarjota apua. Lisäksi vastaanottokeskusten ja järjestöjen sekä suurlähetystöjen ja järjestöjen välisiä yhteistyön muotoja pidetään kehittämisen arvoisina. Digitaalisista sovelluksista esiin nousee Artemiksen sateenvarjo, jonka avulla on mahdollista ilmoittaa älypuhelimien välityksellä ystävälle joutuneensa pulaan.

Suomalaisten toimijoiden välisten yhteistyön muotojen lisäksi monet haasteltavat pitävät tärkeänä kansainvälisiä yhteyksiä esimerkiksi tilanteissa joissa asiakasta ollaan palauttamassa lähtömaahan. Rajat ylittävän yhteistyön avulla asiakkaalle on mahdollista koettaa järjestää ensi käden apua maassa jonne hänet palautetaan.

Yhteydenpito muiden maiden ihmiskauppaa vastaan taistelevien toimijoiden kanssa auttaa myös ihmiskaupan tunnistamista koskevien valmiuksien parantamisessa ihmiskaupan mutta myös sen vastaisen työn saadessa koko ajan uusia muotoja.

On mietittävä mikä tuntuu ihmisestä turvallisimmalta paikalta jutella, eikä tämä välttämättä ole poliisiasema. Meidän käytäntönämme on että voimme mennä jututtamaan ihmisiä myös vaikkapa järjestöjen tiloihin. Poliisin rooli pitää joskus unohtaa oikealla tavalla ja kohdata se toinen ihmisenä. Ja olla itse ihminen siinä.

– KENNETH ERIKSSON, rikosylikonstaapeli, Järjestäytyneen rikollisuuden tutkintaryhmä, Helsingin poliisilaitos –

Meillä on täällä turvapaikanhakijoita majoitettuina Kristiinankaupunkiin, Närpiöön ja Lappväärttiin. Ja urheiluseurat ja seurakunnat sekä vapaaehtoiset järjestävät ohjelmaa, vievät kalastamaan ja vetävät kuoroja... Tälle rannikkoseudulle on tyypillistä että kutsutaan ihmisiä omaan kotiin ja kun kaikki tietävät että täällä on turvapaikanhakijoita niin heitä autetaan.

– LISBETH SIEGFRIEDS, sosiaalityöntekijä, Kristiinankaupungin SPR:n vastaanottokeskus –

Onneksi meillä on täällä pohjoisessa hyvää paikallista järjestöjen välistä yhteistyötä. Alkuvuodesta jalkaudumme tekemään etsivää työtä saamelaisalueelle. Ja Karasjoella on kriisi- ja insestikeskus, jossa palvellaan suomalaisia, saamelaisia ja norjalaisia. Liittoutuminen on välttämätöntä kun lääniä riittää.

– PÄIVI ALANNE-KUNNARI, aluejohtaja, Rikosuhripäivystys,
Lapin aluetoimisto, Rovaniemi –

Kiitos kaikille haastatteluihin osallistuneille antoisista keskusteluista sekä Jaana Kauppiselle, Maija Koskenojalle ja Essi Thesslundille lisäksi katsausta koskevista rakentavista kommentteista.

Eva Maria Korsisaari

Ihmiskaupan vastaisen työn erikoisasiantuntija
Askelmerkit dialogiseen tunnistamiseen -hanke (2016–2017)
Pro-tukipiste ry

Katsausta varten haastatellut toimijat:

Erja Aalto, kehittämiskoordinaattori, Pro-tukipiste ry, Helsinki, 8.11.2017

Aino Akinyemi, palveluneuvoja, Vaasan kaupungin Welcome Office, 14.12.2016

Päivi Alanne-Kunnari, aluejohtaja, Rikosuhripäivystys, Lapin aluetoimisto,
Rovaniemi, 19.12.2017

Kenneth Eriksson, rikosylikonstaapeli, Järjestäytyneen rikollisuuden
tutkintaryhmä, Helsingin poliisilaitos, 22.12.2017

Natalie Gerbert, Voimavarakeskus Monikan johtaja, Monika-Naiset liitto ry,
Helsinki, 21.11.2017

Merle Hani, sosiaalityöntekijä, Pro-tukipiste ry, Helsinki, 25.8.2017

Maire Henno, terveydenhoitaja, Pro-tukipiste ry, Helsinki, 19.4.2017

Taina Holappa, sosiaaliohjaaja, Pro-tukipiste ry, Helsinki, 8.11.2017

Piia Huhtajärvi, etsivän työn tekijä, Pro-tukipiste ry, Tampere, 27.5.2016

Nina Jansson, toiminnanohjaaja, Rikosuhripäivystys, Vaasan seudun palvelupiste,
Vaasa, 14.12.2016

Katja-Pia Jenu, työsuojelutarkastaja, Etelä-Suomen aluehallintovirasto, Helsinki,
16.11.2017

Riina Kaul, tavoittavan työn johtaja, V.A.L.O. – Ei orjuudelle ry, Helsinki, 16.5.2016

Jaana Kauppinen, toiminnanjohtaja, Pro-tukipiste ry, Helsinki, 7.12.2017

Mari Kinnunen, yksikön vastaava, Pro-tukipiste ry, Helsinki, 19.5.2017

Maija Koskenoja, ylitarkastaja, Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Helsinki,
29.11.2017

Árpád Kovács, kansainvälisen työn pastori, Oulun seurakuntayhtymä, 15.12.2017

Katriina Lehelmä, projektikoordinaattori, Samaria ry, Helsinki, 24.5.2017

Satu Lempinen, tavoittavan työn johtaja, V.A.L.O. – Ei orjuudelle ry, Helsinki,
16.5.2016

Mika Lindén, toiminnanjohtaja, Vaasan ensi- ja turvakoti, 14.12.2016

Pia Marttila, ihmiskaupan uhrien auttamistyön koordinaattori, Rikosuhripäivystys,
Keskustoimisto, Helsinki, 13.5.2016

Oskar Moberg, toiminnanohjaaja, Rikosuhripäivystys, Vaasan seudun
palvelupiste, Vaasa, 14.12.2016

- Hanna Nordblom de Torres**, sosiaalihjaaja, Pro-tukipiste ry, Helsinki, 29.5.2017
- Viktoria Nyrhinen**, palveluohjaaja, Pro-tukipiste ry, Helsinki, 17.11.2017
- Mit Chiraporn Phuakluang**, palveluohjaaja, Pro-tukipiste ry, Helsinki, 6.11.2017
- Tiina Rantanen**, aluejohtaja, Rikosuhripäivystys, Lounais-Suomen aluetoimisto, Turku, 28.4.2017
- Pia Rendic**, toiminnanjohtaja, Vapauta uhri ry, Helsinki, 16.11.2017
- Venla Roth**, ylitarkastaja, Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Helsinki, 16.11.2017
- Minna Seikkula**, Vapaa liikkuvuus -verkosto, Helsinki, 2.5.2017
- Lisbeth Siegfrieds**, sosiaalityöntekijä, Kristiinankaupungin SPR:n vastaanottokeskus, 12.12.2017
- Riitta Silver**, juristi, Tukinainen ry, Helsinki, 9.6.2016
- Anna Smallenburg**, juristi, Pakolaisneuvonta ry, Helsinki, 13.5.2016
- Leila Taipale**, toiminnanohjaaja, Rikosuhripäivystys, Turun palvelupiste, 28.4.2017
- Essi Thesslund**, ihmiskaupan vastaisen työn erityisasiantuntija, Pro-tukipiste ry, Helsinki, 7.12.2017
- Mikko Törnqvist**, ihmiskaupan vastaisen RAY-projektin avustustyöntekijä, Suomen Kiinalaisten Allianssi ry, Helsinki, 19.9.2016
- Sanna Töykkälä**, sosiaalityöntekijä, Turun SPR:n vastaanottokeskus, 5.6.2017
- Katariina Westman**, aluejohtaja, Rikosuhripäivystys, Sisä-Suomen aluetoimisto, Tampere, 7.11.2017